

Democratiepijlers; internet als de nieuwe pijler en peiler

Luc Sala

versie 2.1

Traditioneel is de raadpleging van de burger (liefst alle inwoners) de basispijler van een democratisch stelsel. Dat kon (voor de elite) in Griekenland en nog hier en daar zoals in Zwitserland, maar meestal is het een representatieve en dus indirecte raadpleging geworden. Dit betekent dat het volk zijn eigen vertegenwoordigers kiest die voor hen beslissingen nemen. Verder is de politieke macht verdeeld over meerdere (en aanspreekbare) organen (machten) om willekeur en machtsmisbruik tegen te gaan en zijn de drie machten gescheiden via de trias politica en een vrije pers als vierde macht. De verschillende organen controleren elkaar zodoende. We noemen een rechtsstaat, waarin elke burger rechten, vrijheden, maar ook plichten heeft, vaak een democratie, maar dat is niet altijd waar, het kan ook een autocratie, meritocratie, consensus stelsel of theocratie zijn of een parlementair stelsel dat niet per se democratisch hoeft te zijn. De definitie is dan ook vrij vaag, zoals in het woordenboek van Van Dale:

Staatsvorm waarbij het volk (door vertegenwoordigers) zichzelf regeert en vrijelijk zijn meningen en wensen kan uiten.

Hedendaagse democratie is min of meer uitgeroepen een (Westerse) staatsideologie waarin het volk soeverein is. Zowel in directe vorm of via vertegenwoordiging. Door middel van verkiezingen geven burgers legitimiteit aan de beslissingen van volksvertegenwoordigers. Op deze manier is draagvlak voor wetgeving gewaarborgd.

Maar dat is in de praktijk beperkt, verkiezingen alleen is niet voldoende. Een democratie is niet een keer per vier jaar stemmen, het is een systeem van tegenstrevende krachten en ruimte voor zelforganisatie om bij te sturen. De minderheid mag van zich laten horen (vrije pers en meningsuiting/demonstratierecht etc. Niet de meerderheid die beslist, maar rekening houdt met de belangen van de minderheid, overigens met het risico van compromisoplossingen die niemand wil.

Democratie is geen vrijbrief voor hen die gekozen zijn als uitvoerende of controlerende macht om vier jaar per decreet te regeren, en alleen in verkiezingstijd naar de kiezer te luisteren, dat is seriële autocratie of zelfs oligarchie. Het gaat niet om het kiezen van “poppetjes” als ambtsdragers, maar om beleidsprincipes. Democratie begint bij communicatie, niet via panels en debatten, maar met de mensen in de wijken en op de werkvloer. Maar democratie vraagt ook vertrouwelijkheid, geheimhouding, omdat overleg in alle openheid niet altijd productief is.

De kenmerken van een democratie zijn:

- Individuele vrijheid
- Politieke grondrechten
- Politie en defensie hebben beperkte bevoegdheden
- Onafhankelijke rechtspraak
- Persvrijheid
- Vrijheid van meningsuiting

Randvoorwaarden representatieve democratie:

- Groepsgevoel (nationale eenheid, stad, partij, us/them), een identiteit
- Relatieve autonomie van de staat, de stad etc. Democratie mag geen theaterstuk zijn.
- Economische en culturele ontwikkeling die democratie toelaat, de fase van evolutie vanaf stam tot moderne natie. Communicatiemiddelen die breed toegankelijk zijn.
- Een zekere mate van complexiteit, waardoor niet iedereen in staat is goed geïnformeerd te beslissen.
- Geen regeren bij akkoord of edict, met als incentive ook het verwerven of behouden van de democratische en uitvoerende functies en posities, via opleggen van besluiten, waarmee de trias politica en het duale stelsel ('de regering regeert, de Kamer controleert') zijn waarde verliest. Niet regeren via dictaten, tafels of lobby beïnvloeding. Geen machtsverschuiving naar regering (gouvernementalisering) ten koste van parlement.
- Participerende burgers. Brede participatie aan het BNP, oliestaten zijn zelden democratisch. Betrokkenheid en verantwoordelijkheid dienen inhoud te hebben.
- Machtsmiddelen voor de burger, plebisciet, petitie, initiatief, referendum, constitutioneel hof, agendering, hoorzittingen, demonstratierecht, WOB, transparante overheid, afzettingsprocedures.
- Een vertrouwensbasis en respectabele rechtsprincipes: proportionaliteit, subsidiariteit, effectiviteit en levensvatbaarheid (lange termijn sustainability)
- Acceptatie van een ethische basis, namelijk het gezamenlijk belang, verantwoordelijkheid en burgerschap. Rechten en plichten. Beperkingen aan belangengroeperingen (religies, minderheden) die als exclusieve groeperingen (identificatie) de democratie gebruiken of saboteren voor eigenbelang. Er moet consensus bestaan over het idee dat zij die zijn gekozen om te regeren, dit doen ten behoeve van iedereen.

Basisdemocratie is een vorm van democratie waarin zo veel mogelijk beslissingen op een zo laag mogelijk niveau worden genomen en sluit aan bij het idee van subsidiariteit.

De gedachte dat democratieën materieel en moreel gezien beter functioneren, neemt een causaal verband aan, maar misschien is de economie de oorzaak en democratie het tot ideaal verheven gevolg. Geluk en democratie zijn niet noodzakelijkerwijs gekoppeld, denk aan een klooster waar democratie niet echt aan de orde is. Democratieën voeren ook

oorlog, martelen en discrimineren en kennen en sanctioneren ongelijkheid. Een citaat van Fukuyama ('92):

... de liberale democratie hoeft niet per se het enige politieke systeem te zijn dat geknipt is om sociale conflicten op te lossen. Het vermogen van een democratie om conflicten vreedzaam op te lossen, is het grootst wanneer deze conflicten ontstaan tussen 'belangengroeperingen' waartussen al geruime tijd consensus bestaat over de regels van het spel, en wanneer de conflicten primair economisch van aard zijn. Maar er zijn andere, niet economische conflicten die veel moeilijker zijn op te lossen en die te maken hebben met kwesties als geërfde sociale status en nationaliteit; voor het oplossen van dit soort problemen is de democratie niet bij uitstek geschikt.

En:

....De liberale democratie mag dan functioneler zijn voor een maatschappij die in bepaalde basisprincipes al een hoge graad van sociale gelijkheid en consensus heeft bereikt, maar voor maatschappijen die sterk zijn gepolariseerd naar sociale klasse, nationaliteit of religie, kan de democratie patstelling en stagnatie opleveren.

Wereldbeeld

Bij het denken over democratie is het wereldbeeld, of feitelijk het mensbeeld dat de grondslag van de samenleving vormt, bepalend. Dat beeld is vaak dat de mens van nature slecht is, niet te vertrouwen en slechts door een dun laagje 'civilisatie' wordt afgehouden van totale chaos en willekeur. Dat is de veneer-theory, die o.m. door Hobbes werd uitgedragen, maar door allerlei experimenten in de psychologie in de zestiger jaren werd gestund. Ondertussen blijkt dat niet helemaal te kloppen, zoals Rutger Bregman in zijn boek (Alle mensen deugen, 2019) aantoonde, of tenminste de gangbare veneer-opstelling onderuit haalt. Hij ziet evolutie als een 'survival of the friendliest' maar gaat niet zover te spreken over een 'survival towards the fittest' omdat dan een Godsbeeld of doelstelling van het universum nodig is.

Het Russische 'Silverfox experiment' van Lyudmila Trut en Dmitri Belyaev sinds 1959 ondersteunt dit beeld van vriendelijkheid als basis van sociale cohesie en groei van samenwerking. Vossen geselcteerde op vriendelijkheid veranderen naar vriendelijker dieren met ook een vriendelijke (puppy) uiterlijk. De gedomesticeerde vos is een vorm van de wilde rode vos die tot op zekere hoogte is gedomesticeerd onder laboratoriumomstandigheden, (zie The silver fox domestication experiment, Lee Alan Dugatkin 2018).

De implicatie van deze evolutionaire trend, die overigens niet uitsluit dat onder meer door ingroup/outgroup polarisatie en identificatie de mens toch vreselijke dingen kan doen, wordt door Bregman niet verder uitgewerkt, maar gaat erg in tegen het politiek populaire anti-racisme en anti-discriminatie. In extremo zijn lelijke mensen en lelijke volksgroepen dan minder vriendelijk en minder sociaal. Er is nauwelijks onderzoek naar gedaan, behalve dat we weten dat mooie mensen allerlei voordelen hebben en vooraan staan bij teeltkeuze.

Er is wel wat ondersteunende kennis. Zo blijkt het knuffelhormoon oxytocine ook een vijandigheids-stimulans versus de 'anderen'. Ook hiërarchie (machtsafstand) die bij grotere groepen kan optreden kan leiden tot zeer kwalijk gedrag.

Nieuwe pijler: internet

Gezien de veranderende visie op de mens als in principe deugend komt ook de democratie in een ander licht te staan. De aanpak van beperken, sturen, van bovenaf beslissen zoals we die ook in de Corona-crisis zo duidelijk zien, is eigenlijk niet houdbaar en laat geen ruimte voor het goede en verantwoordelijke in ieder mens. De hele democratische machinerie gaat hier nog uit van het beperken van de vrijheid, met dwang, straffen, en het individu rechten ontnemen.

Kan de nieuwe vorm van interactie tussen mensen, het internet, dan hier helpen. Kan daarmee ware democratie en participatie mogelijk worden. Dat leek eerst een mooi ideaal, ging verloren in de globalisering en entropische vervlakking, maar zou er geen systeem kunnen worden opgezette, dat de internet faciliteiten wel gebruikt voor meer inspraak, participatie en medezeggenschap?

Een directe democratie is in de oude vorm met persoonlijke inbreng en keuze is vrijwel onmogelijk, zaken als referenda werken niet goed omdat niet iedereen meedoet en niet iedereen goed geïnformeerd is, maar Internet opent hier nieuwe mogelijkheden en kan als nieuwe pijler van de democratie gezien worden.

Mensen als John Perry Barlow van de EFF (in Cyberspace independence declaration 1996) gaven hoog op van de democratische mogelijkheden maar meer realistische geesten zagen in dat internet zou leiden tot ongebreidelde globalisering, neokolonialisme, vervlakking (de entropische effecten), verlies van privacy en burgerrechten en aantasting van de culturele en bio-diversiteit. De democratische impact bleef beperkt; peilingen, referenda, petitie bleken vooral belangenbehartiging, e-stemmen gemakkelijk te saboteren, profiling te gebruiken voor fake news en manipulatie (Cambridge Analytics schandaal) en de afstand tussen burger en bestuur nam alleen maar toe. De cyberdemocratische impuls van vrije informatie wordt afgeknepen en omgeturnd in de verstikkende dictatuur van cyberonderdrukking.

Het hacktivisme is daarbij in een naar 'Big Brother' neigende info-society op zichzelf nog niet zo kwalijk, een democratie van deels anonieme en kritische meekijkers kan positieve kanten hebben. Dat vormt een tegenwicht tegen de groeiende macht van overheden en grote cyberspace machten zoals Google en Facebook, die in de "cloud" opereren, vaak buiten welke jurisdictie of rechtssysteem dan ook.

Cyberspace, het is allemaal al bedacht in soms angstaanjagende detaillering maar we hebben het laten gebeuren, hebben de consequenties niet doordacht en afgedekt in "checks and balances" in een afwegingskader tussen individueel en collectief belang, tussen vrijheid en veiligheid, tussen de twee paarden van Plato, het wilde en het tamme.

De meer directe democratie die mogelijk zou zijn met internet, mist in de huidige situatie:

- Inkadering van de consequenties (groepsgevoel, impact uitkomst als raadgevend danwel verplichtend of correctief)
- Representativiteit (alle stakeholders doen mee), opkomstbevordering
- Kwalificatie (goed geïnformeerde deelnemers en betrouwbare informatie)
- Participatie, alleen stemmen is niet genoeg en te vrijblijvend.
- Een gemeenschappelijk ethisch kader
- Democratische regulering, protocollen, wetgeving op het juiste niveau (subsidiariteit).
- Geheimhouding, kan de overheid nagaan wie wat stemde?
- Controle op uitvoering en feedback
- Fasering en timing, herhaalpeilingen en geldigheidsduur
- Koppeling naar de representatieve democratische instituties, partijen, gerechtshoven, denkrichtingen, de grondwet, mensenrechten.
- Inpassing in het onderwijs als democratische pijler

Internet geeft de burger wel meer mogelijkheden, voor expressie, zelforganisatie en als nieuw controle-instrument.

De vierde macht, de journalistiek, is veel breder geworden, iedereen kan nu controle uitoefenen. Een goed geïnformeerde burger kan dan zijn invloed op het beleid doen gelden. Via de media, social media, het parlement, via maatschappelijke organisaties en via buitenparlementaire acties. Mits de overheid geen censuur of beperkingen oplegt aan internet gebruik, zoals vaak gebeurt en openheid betracht.

Internet breidt de verschillende functies van de journalistiek uit naar de burger:

- informeren: berichten over maatschappelijke ontwikkelingen
- controleren: controleren of autoriteiten en organisaties zich houden aan afspraken en hun maatschappelijke verantwoordelijkheid naleven
- platform voor discussie en opinie: ruimte bieden voor mening en debat
- duiden en analyseren: achtergrondinformatie bieden bij politieke en maatschappelijke ontwikkelingen, en dit van commentaar voorzien
- agenderen: onderwerpen op de maatschappelijke agenda zetten
- Hacktivisme, wikileaks, onderzoeksjournalisme etc.

Normen en waarden

Wat ontbreekt, is ook een cyberethiek. Waarheid, vrijheid, veiligheid, in een globale context en in cyberspace kunnen we ze al helemaal niet helder aan elkaar relateren. We zullen terug moeten naar denkers als Spinoza die bijvoorbeeld vrijheid als een essentiële taak van de

staat zag en zien of er een ethiek van cyberspace valt te formuleren. Daar is grote behoefte aan. Net als in de tijd dat door Hugo de Groot met de opkomst van de intercontinentale scheepvaart een kader werd geschapen (de vrije zee) zo zal in onze tijd cyberspace een eigen ethiek en rechtsgrond moeten krijgen. Ik vind het jammer dat men dat in alle forums en discussies en de commentaren van juristen wel aanstipt, maar niet met duidelijke suggesties en inzichten komt. Het zijn feitelijk niet-juristen als JP Barlow (EFF), Jaron Lanier, Ted Nelson, Wau Holland en sciencefiction schrijvers als Gibson die hier zinvolle bijdragen en vooral vergezichten hebben geleverd. Zij deinsden niet terug voor subjectieve rechtsopvattingen en ik geloof ook dat we in het subjectieve recht en de vraag hoe ervaar ik privacy, waarheid, geluk, vrijheid een nieuwe cyberethiek zullen vinden. Geen legalpush, maar subject-pull. In die zin is het internet ook een medium dat nog democratische vergezichten biedt. Maar er moet wel een nieuw kader voor worden ontwikkeld, dat de tekortkomingen van vandaag ondervangt.

Het scheppen van een nieuw kader

Er zijn wel allerlei plannen en aanzetten om via internet wat op te zetten, maar een helder idee is er niet. Misschien kan via een prijsvraag en congressen de creatieven gevraagd worden om iets op te zetten, dat zowel informatief, participatief als peiland kan werken. Dat zou ook het tersetn van de betrokkenheid, de deskundigheid en de bias van de stemmers moeten meenemen, anders blijft het belangenbehartiging zoals nu bij al die petitie op het internet. Niet direct op nationale schaal, maar in kleinere organisaties kan dat dan uitgeprobeerd worden.

Dit is geen simpele uitdaging, er moet een nieuwe pijler onder de democratie gezet worden, waarvoor protocollen, misschien wetten en instanties moeten worden opgetuigd. De deling van de macht om zo'n systeem in te voeren en te beheren vraagt een balans en evenwicht tussen de belangen van alle stakeholders.

Het zou zinvol zijn, voor het ontwikkelen van zo'n internet-democratie pijler middelen vrij te maken, uit de publieke sfeer, maar met steun van particuliere organisaties.

Informatie als oerprincipe; het bredere beeld

Ook hangen spiritualiteit en informatica op een heel andere manier met elkaar samen, maar dat is geen breed gedeeld inzicht in de rationele wetenschap. Mijn vraag, of laten we het intuïtie noemen, is dat de informatie-dimensie een fundamentele dimensie is, een veld, kracht of bewegingsprincipe, dat alles doordringt. De gedachte dat informatie eerder een veld dan een signaal is, heeft wel duidelijk aanhangers. Langzaam groeit het inzicht, dat informatie misschien iets meer is dan wat Claude Shannon zag als een rechtlijnig, unidirectioneel proces van gegevensoverdracht. Gregory Bateson sprak al over "information" as a "difference that makes a difference", ikzelf spreek graag over "a bit is only information if it bytes". Als we kijken naar de fysische inzichten over informatie en entropie, daarbij de kwantumtheoretische noodzakelijkheid van een waarnemer en dus bewustzijn betrekken, dan ontvouwt zich een informatiedimensie, die veel dieper ingrijpt in

de realiteit dan de empiristen als Hume konden bevatten. Informatie als oerdimensie, als verbindend element, en dan is de stap naar chi, Tao, liefde, ether of Goddelijke vonk niet meer zo bevreemdend. Informatie als een veld, dat zender en ontvanger verbindt, maar tegelijk in verbinding staat met alles, zich niets hoeft aan te trekken van het tijd-ruimte continuüm en waar de mens, of in ieder geval sommige mensen speciale zintuigen voor hebben, dat gooit het hele denken om. De ziel, dat ongrijpbare basisidee, zou wel eens heel veel met de informatiedimensie en bewustzijn van doen kunnen hebben.

20 Juli 2020 Luciussala@gmail.com